

ברכת שהחיינו על פרי חדש בארצות הברית - שיעור 136 (בט"ו בשבט ובכל השנה)

I. מקור המנהג לאכילת פירות חדשים בט"ו בשבט:

- (א) באחד בשבט ראש השנה לאילנות כדברי בית שמאי ובית הלל אומרים בחמשה עשר בו (פשה ריש ראש השנה) ונחלקו רק על קביעת היום ולא נחלקו בטעמו של דבר דהכל מודים שראש השנה לאילנות הוא זמן חנטה (תוספות) וההלכות התלויות בט"ו בשבט בתורת ראש השנה לאילנות הם לעניני מעשרות (עיין בספר המועדים בהלכה זף רי"ט)
- (ב) היה מנהג וותיקין לאכול מיני פירות בט"ו בשבט ולברך עליהם על כן נהגו שהחיינו על פרי חדש אשר גם הוא מנהג חכמים קדמונים להשתדל להביא עצמם לידי חיוב ברכת שהחיינו על פרי חדש ויש סמך מדברי הירושלמי (שלי קידושין) כפי פירושו של הקרבן העדה שם שהחכמים השתדלו להשיג פרי חדש בכל שנה בכדי לברך שהחיינו וליתן שבח והודאה לה' (ספר חיים של ברכה זף רכ)

II. אם צריך שמחת הלב לברך שהחיינו על פרי חדש

- (א) מהש"ס בעירובין (:) למדנו דישנם ב' גדרים בברכת שהחיינו גדר חוב וגדר רשות והשהחיינו דרשות בא בעיקרו על שמחת הלב של צמיחת פרי החדש ולכן למי שיודע באמת בנפשו שאינו שמח כלל אסור לו לברך דהרשות נתונה רק על תנאי זה ששמח ונהנה (חיים של ברכה זף ע"ג בשם כמה אחרונים) אבל ברכת שהחיינו דחובה כמו על רגלים סוכה ולולב הוא חובה ומצוה דרבנן בין אם הוא שמח או לא ואינו יכול להפקיע עצמו בטענה שאין לו שמחה והנאה
- (ב) ויש פירוש אחר בעירובין (:) דרק על הראיית פרי היא רשות לברך שהחיינו אבל על עצם הנאת אכילה חובה (הגהות אשר"י סופ"ג דעירובין ובא"ר בשם הסמ"ק שס) אמנם עיקר הפירוש דכל עיקר שהחיינו זה על הפירות וכיו"ב הוא רק רשות כהכריע ג"כ המג"א ומ"ב (רכ"ה ס"ק י) דאי לא מברך לא מיענש
- (ג) יש מקפידים שלא לברך אלא על ז' המינים וגם כאלה רק על פירות האילן והיינו דסתמא זה היה שמחת לכם אבל לא על שאר המינים

III. אם מברכים על פירות המורכבים שהחיינו

- (א) עיין בבה"ל (רכ"ה ד"ה "פרי חדש") שכתב הבאר היטב בשם הלק"ט דעל פירות המורכבים מין בשאינו מינו אין מברכין עליו לפי שבתחלתו נעשה נגד מצות הבורא "וכ"כ הכף החיים (רכ"ה - אות כ"ו) ושו"ת אג"מ (ז - נ"ח) ובשו"ת באר משה (ז - עמוד ר"כ)
- (ב) ובתשובת יעב"ץ (ס"ג) חולק על זה דלענין בריות נאות אף על הממזר יברך ברכת שככה לו בעולמו ואין לך הרכבה יותר ממנו ועוד דהגוי שנטעו והרכיבו לא עשה נגד רצון הבורא שלא הוזהרו על ההרכבה אלא ישראל (עיין יו"ד רל"ה - ו)
- (ג) וספק ברכות להקל ונכון שיקח פרי חדש אחר ויכוין לפטור שניהם (שו"ת אג"מ שס ושו"ת מנחת יצחק ג - כ"ה)

IV. פירות המצויים בכל עונות השנה כמו שיש בזמננו בהרבה מדינות

- שמחזיקים את הפירות במקרר וכדומה ובזמן שהפרי מתחדש עדיין נמצא מהישן יש מהאחרונים שחששו בזה שהוא ברכה לבטלה
- (א) לא שייך שמחה בהתחדש פרי חדש דכיון דמצויין תדיר הן בקיץ והן בחורף לא שייך כ"כ לברך שהחיינו דבשמחת הלב תליא מילתא (בזמירות דברי יואל ז אות תכ"ה)
- (ב) ועיין באג"מ (ג - ל"ד צסוף) שכתב דלמעשה אולי יש למעט בברכות ובפרט בברכת שהחיינו על פרי חדש שהוא רשות (פג"א ס"ק ו) אבל מ"מ כיון שיותר נוטה לברך לכן כליל

ב' דר"ה יכול ליקח פרי שלא טעם עדיין מהחדשים ולברך זמן. זה תלוי בכוננת הרמ"א (רכ"ה - ו) עיין במ"ב (ס"ק י"ח) ורב מרדכי מרקזי אמר לי שהוא אין מברך שהחיינו על שום פרי

ג) עיין בתשובות והנהגות (ה - ו"ה) דאם מגיע כאן במשך השנה רק מעט ולא מצוי וביוקר ולא בכל התנויות אלא בתנויות מיוחדות כה"ג ראוי לשמוח ולברך שהחיינו ואם לאו אין מברכים

V. המברך על פרי חדש האם יקדים את ברכת הנהנין לפני ברכת שהחיינו או יקדים תחלה ברכת שהחיינו

א) עיין בברכות (נ"ה): שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם אולם בזבחים (נ"ה) מבואר שכל שאין הדבר חובה אינו נחשב בגדר תדיר (שו"ת השאגת אריה סוף כ"ח וכו"ז)

ב) נכון יותר להקדים שהחיינו לברכת הפרי כדי שלא להפסיק בין הברכה לטעמת הפרי בשהחיינו שהוא רשות משא"כ בברכת שהחיינו על המצות שהיא חובה מתקנת חכמים כברכת המצות. ולכן הואיל מעיקר הדין ראוי לברך על הראייה של פרי חדש בלבד טוב יותר להקדים שהחיינו. וכן דעת המ"ב (ס"ק י"ח) בשם הפמ"ג והשעה"צ (ס"ק י"ג) כתב דאינה ראייה מגביל לתורי לאכול דשם אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו משא"כ הכא דדינו שהחיינו הוא רשות וכ"כ הערוך השלחן (ס"ק ה) ושו"ת מהרש"ג (ג - ג) וכ"כ בשו"ת כתב סופר (כ"ה) בשם אביו החתם סופר ועוד

ג) אמנם דעת רבינו חננאל שברכת שהחיינו על פרי חדש רשות היינו שאינו חייב לחזור אחר הפרי כדי שיברך עליו שהחיינו אבל כשאוכל ממנו צריך לברך שהחיינו משום חובה. ולכן אין חשיב הפסיק וצריך לברכו אחר ברכת הנהנין וכן כתב הרדב"ז (ה - נ"ה) ושו"ת הלכות קטנות (ה - נ"ו) (עיין שו"ת יחזה דעת ג - ט"ו)

למעשה) צריך ליזהר לברך שהחיינו דוקא על פרי חדש שמשמח הלב (ואם אפשר מאחד מז' המינים) ואינו מורכב וטוב לעשות שהחיינו קודם ברכת הפרי ומי שלא בירך שהחיינו על פרי חדש יש על מי לסמוך. ושמעתי מרב מנשה קליין שהוא מברך על פרי חדש ולא על בגד חדש ומהאג"מ (ג - פ) לא משמע כן ועיין בשו"ת חתם סופר (נ"ה) דתלוי באדם עצמו שאם מרגיש שמחה בפרי מסוים והוא חביב עליו מחויב לברך דהוי לדידיה ברכת הודאה ואם אינו מברך הוא בגדר נהנה מהעוה"ז בלי ברכה. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ד - כ"ה) שהסכים לזה וסוף דבר שמעתי מרב דוד פיינשטיין דרב משה לא ברך על פרי חדש חוץ מראש השנה

VI. הערות

א) דעת הרמב"ם בתשובה (סימן פ"ד) שאיסור ברכה לבטלה הוא מן התורה וכן פסק השו"ע (רע"ו - ד) אבל התוספות בראש השנה (ל"ג) סבר שאיסור ברכה לבטלה הוא רק מדרבנן

ב) יש אומרים שאין אומרים ספק ברכות להקל בברכת שהחיינו עיין בשו"ת הריב"ש (תק"ה) דכיון דשהחיינו רשות על כן מותר לברך בספק וליכא משום ברכה שאינה צריכה וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ה - ט"ז) שלא נתקנה ברכה זו אלא על השמחה וכ"כ בשו"ת חתם סופר (נ"ה) אמנם דעת הרשב"א דאין לברך שהחיינו מספק וכן תמה הכ"י על הטור (צסימן תל"ז) שכתב דמפני שהוא רשות היה לנו להחמיר ולומר מספק לא יברך ושב ואל תעשה עדיף

ג) מינים שאין מברכים עליהם שהחיינו על

1. פירות יבשים כגון צמוקים ותאנים וכדומה והטעם דאין ניכרין בין חדשים לישנים והוי כמו ירקות
2. וכן על פירות המרוסקים או המרוקחים

ד) ברכת שהחיינו על המצוות

1. שיטת רב שרירא גאון והר"ן בסוכה דהברכה על מצוה הבאה מזמן לזמן
2. שיטת התוספות (סוכה מ"ו) דמברך על מצוה שיש בה שמחה והנאה
3. שיטת הרמב"ם (כ) מזמן לזמן (ב) שהיא קנין לו כגון ציצית ותפילין (ג) אינה מצויה בכל עת כגון מילה